

Грубіно А.В. (м. Тернопіль)

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА СПІВПРАЦЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ І ФРАНЦІЇ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СПІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ЄС

У листопаді 2010 р. у Лондоні підписано британо-французьку Декларацію про співпрацю у сфері безпеки й оборони, що започаткувала новий етап комплексної військово-політичної співпраці двох країн, а її реалізація, за оцінками експертів, здатна істотно вплинути на кооперацію в рамках Спільної політики безпеки та оборони Європейського Союзу (СПБО ЄС). Тому значну актуальність має вивчення проблеми впливу британо-французького військово-політичного співробітництва на формування й розвиток СПБО ЄС у контексті аналізу його історичних передумов, імперативів безпекової політики держав та їх кореляцій на сучасному етапі європейської інтеграції.

Проблематика становлення й розвитку СПБО набуває все більшої популярності як об'єкт вивчення зарубіжних та українських учених. Однак дослідженню історії британо-французької співпраці в контексті розвитку СПБО як окремих наукових проблемі приділено недостатню увагу.

Визначення новітньої стратегії безпеки Великої Британії й Франції відбувалося в умовах формування післявоєнної системи міжнародних відносин. Країни стали ініціаторами формування європейських колективних військово-політичних форумів — Організації Брюссельського договору (1948 р.) та Європейського оборонного союзу (1952 р.). Обидва проекти не мали успіху насамперед через нездатність кожної з країн в умовах втрати колишніх світових позицій забезпечити власне лідерство у формуванні системи європейської безпеки.

Входження Великої Британії й Франції в НАТО гарантувало стратегічну близькість та союзницький характер їх військово-політичного розвитку, водночас законсервувало концептуальні розходження в підходах до європейської безпеки. Британія зайняла проамериканські позиції як «особливий партнер» США, намагаючись зберегти роль «єдиного моста» між Америкою і Європою.

Франція як апологет європейської інтеграції намагалася реалізувати амбіції національної величч через проект ЄЕС, у якому бачила механізм контролю за Німеччиною. Концепція голлізму як основа зовнішньої політики Франції лягла в основу особливої позиції країни щодо європейської безпеки. Тривала криза в британо-французьких відносинах зумовили дворазове накладення вето Франції на вступ Британії в ЄЕС у 1963 й 1967 рр., відмова Франції брати участь у багатосторонніх силах НАТО та її вихід з військових структур Альянсу в 1966 р.

У 1980-х роках погляди Британії і Франції на проблеми міжнародної безпеки в цілому співпадали [1, с. 386]. Однак їх політичні відносини були нестабільними, що значною мірою зумовлювалося жорсткою європейською політикою М. Тетчер.

Зміни в системі міжнародних відносин на початку 1990-х рр. відкрили нові можливості для співпраці європейських країн. Договір про Європейський Союз 1992 р. заклав правову основу СПБО ЄС та відобразив компроміс між позиціями «європейців» на чолі з франко-німецьким «ядром» й «атлантистів» на чолі з Великою Британією.

Помірковано-консервативні позиції Британії щодо євроінтеграції посилювали претензії Франції на лідерство в Європі за умови тісного партнерства з Німеччиною. Політичні кола Франції на початку 1990-х років залишалися переважно на голлістських позиціях, за якими головне завдання зі створення єдиної Європи могло бути реалізоване шляхом її об'єднання під проводом Франції одночасно зі скороченням домінування США [2, с. 418].

Велика Британія, стурбована консолідацією франко-німецького «ядра» євроінтеграції, прагнула уникнути другорядних ролей при розробці політики ЄС у сфері безпеки, залишаючись вірною атлантичній стратегії. Британський уряд виявив зацікавлення в поверненні Франції до військових структур Альянсу як гарантію збереження цілісності євроатлантичної співпраці. Однак збереження повного контролю НАТО над діяльністю ЗЕС ні вельювало значення ЄС у сфері безпеки. Подальше призупинення процесу повернення Франції до військових структур НАТО, блокування Британією розвитку євроінтеграції на Міжурядовій конференції з підготовки оновленого договору ЄС у 1996-1997 рр. вкотре виявили істотну глибину розбіжностей у поглядах країн на проблеми європейського військово-політичного співробітництва.

Слабка результативність британо-французької взаємодії на багатосторонньому рівні не завадила розвитку двосторонньої співпраці. Під час боснійського конфлікту на початку 1990-х рр. країни тісно співпрацювали як учасники Контактної групи з колишньої Югославії. Створено англо-французькі об'єднані сили швидкого реагування в Боснії. Певного розвитку набула двостороння ядерна кооперація. У 1994-1996 рр. створено спільні повітряну й морську бойові групи для проведення гуманітарних і миротворчих операцій. Одночасно Британія відмовилася від участі у франко-німецькому проєкті «Єврокорпус».

Нового поштовху розвитку європейської політики безпеки дав Амстердамський договір ЄС 1997 р., компромісний характер якого проявився в збереженні двоїстої позиції ЗЕС як структури розвитку ЄОІ в межах НАТО й складової політики безпеки Євросоюзу, на чому категорично наполягав уряд Британії. Завершенню європейських домовленостей сприяв прихід до

ладу у Великій Британії уряду лейбористів, який виявив готовність піти значно далі в розвитку європейської військово-політичної співпраці.

Історичною подією став франко-британський саміт в Сен-Мало 3-4 грудня 1998 р. У Спільній декларації з європейської безпеки сторони зисловили прагнення підвищити міжнародний вплив ЄС, надавши йому можливість діяти військовими засобами для врегулювання міжнародних криз у випадках, коли не задіяні сили НАТО. Домовленості свідчили про зближення позицій Великої Британії й Франції — лідерів Європи у військовій сфері, ядерних держав, що володіють ефективними модернізованими професійними збройними силами, єдині серед європейських країн у 1990-х рр. мали здатність здійснювати військові операції за межами континенту [3, р. 44]. Британо-французький саміт 25 листопада 1999 р. у Лондоні мав результатом ініціативу зі створення Сил швидкого реагування (СШР) ЄС чисельністю 50-60 тис. чоловік, що була офіційно прийнята на рівні ЄС рішеннями самітів Європейської Ради в Кельні й Гельсінкі 1999 р.

Подальші відносини країн мали суперечливий характер. Необхідність об'єднання зусиль для організації боротьби з міжнародним тероризмом після терактів 11 вересня 2001 р. у США тимчасово згладила суперечності всередині ЄС і виправдовувала необхідність тісної кооперації з НАТО. Однак іракська кампанія, ініційована США, поглибила розкол європейських держав на два традиційних угруповання – «європеїстів» та «атлантистів». Перед об'єднанням постала нова лінія розколу – франко-німецьке «ядро» не підтримали країни Центрально-Східної Європи, які відкрито виступили на боці США [4, с. 176].

Держави «великої трійки» взяли курс на посилення впливу в ЄС, реалізуючи концепцію «багатошвидкісної інтеграції», що зумовлювали об'єктивні обставини провалу прийнятого в 1999 р. плану зі створення до 2003 р. СШР ЄС. Головними фінансовими донорами СПБО були Велика Британія й Франція, що разом забезпечували близько 2/3 оборонного бюджету ЄС [5, р. 3]. Двосторонній саміт у Лондоні (листопад 2003 р.) засвідчив погіршене зближення з питань безпеки. Лідери країн запропонували створення оперативних бойових підрозділів кризового реагування чисельністю 1,5 тис. чоловік кожен. Ініціатива схвалена на рівні ЄС і впроваджується з 2005 р.

Головні напрацювання британсько-французької взаємодії (за участю ФРН) були включені в текст «Договору, що встановлює Конституцію для Об'єднаної Європи», підписаного 29 жовтня 2004 р. у Римі, який не вступив у силу внаслідок провалу на референдумах у Франції й Нідерландах у 2005 р. Процес розробки нового договору передбачав продовження складного діалогу провідних держав Європи. Текст Лісабонського договору відніс до СЗППБ «усі сфери зовнішньої політики та всі питання, що мають відношення до безпеки Союзу, включно з поступовим розвитком спільної безпеки, що може призвести до спільної оборони» [6].

Юридичну основу СПБО заклали статті про «постійну співпрацю», про «солідарність» дій ЄС у відповідь на терористичні, природні чи антропогенні катастрофи й про «взаємну допомогу» як зобов'язання країн-членів ЄС у випадку збройної агресії проти країни чи групи країн відповідно до Статуту ООН.

На розвиток дискусій із питань СПБО істотний вплив мала зовнішня політика Президента Франції Н. Саркозі. У її основі – модифікована голлістська модель, спрямована на тактичне зближення із США й НАТО як ефективний механізм посилення впливу європейської складової євроатлантичної системи співпраці й міжнародного впливу Франції [7]. На думку британських аналітиків, повернення Франції до військових структур НАТО, проголошене в 2009 р., є необхідною платою за посилення СПБО ЄС [8, р. 2].

Зміна уряду у Великій Британії 2010 р. із приходом до влади Консервативної партії хоча й викликала значні євроскептичні очікування, додала зовнішній політиці країни прагматизму. У Стратегічному огляді безпеки та оборони (жовтень 2010 р.) уперше як пріоритети виділено розвиток співпраці з провідними європейськими країнами й членство в ЄС [9].

Головним стимулом до зближення позицій провідних європейських держав у питаннях військово-політичної кооперації став незадовільний стан фінансово-організаційного забезпечення європейських можливостей у сфері безпеки. Наслідки глобальної економічної кризи посилили непевність майбутнього СПБО. Згаданий Стратегічний огляд бюджету в цій Великій Британії передбачає скорочення витрат державного бюджету в цій сфері на 8% упродовж наступних 4 років. Ці фактори зумовили очікування нових британо-французьких ініціатив як провідних держав ЄС у сфері оборони.

Британо-французька декларація про співпрацю у сфері безпеки та оборони від 2 листопада 2010 р. передбачає ряд важливих нововведень, зокрема підписання договору про спільне використання військових ресурсів, взаємний доступ до оборонних ринків, промислову й технологічну співпрацю, співробітництво в галузі ядерної зброї, розвиток Об'єднаних експедиційних сил тощо. У ній йдеться про СПБО ЄС, а зафіксовано лише зобов'язання сторін заохочувати членів ЄС до розвитку військових і цивільних засобів із метою ефективної відповіді на кризи та сприяти «ближчій співпраці й взаємозалежності між НАТО й ЄС» [13].

Отже, створення СПБО зумовлене об'єктивними потребами розвитку ЄС і європейських міжнародних процесів. Головними творцями та учасниками європейської військово-політичної співпраці є Велика Британія і Франція. Від погодження їх інтересів, спільних ініціатив і матеріальної підтримки залежить рівень цієї співпраці/інтеграції. Така залежність об'єктивно зумовлена слабкістю військових можливостей більшості держав

ЄС, неготовністю об'єднання взяти відповідальність за власну безпеку й безпеку важливих сусідніх регіонів та порівняно значними можливостями Великої Британії й Франції, що апіорі консервує міждержавний характер СПБО ЄС, її залежність від НАТО.

Це засвідчив зміст домовленостей 2010 р., що відображають досягнутий компроміс визначальних концепцій розвитку системи європейської безпеки й оборони на основі їх часткової конвергенції. Вони спрямовані на поглиблення британо-французького співробітництва, а через нього – на поступове розширення європейських можливостей у сфері безпеки та оборони, хоча й залишають відкритими головні проблемні питання європейської військово-політичної інтеграції.

Література

1. **Великобританія: епоха реформ**/Под ред. Ал. А. Громыко. – М.: Издательство «Весь Мир», 2007. – 536 с.
2. **Копійка В. В., Шинкаренко Т. І.** Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб./В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко; за ред. Л. В. Губерського. – К.: Знання, 2009. – 751 с.
3. **Grant Ch.** Can Britain lead in Europe?/Ch. Grant. – London, Centre for European Reform, 2002. – 90 р.
4. **Мартинов А. Ю.** Спільна зовнішня та оборонна політика Європейського Союзу (90-ті рр. XX ст. – 10-ті рр. XX ст.). Погляд з України. Монографія/А. Ю. Мартинов. – К.: Інститут історії України, 2009. – 262 с.
5. **Keohane D.** Europe's new defence agency/D. Keohane. – London, Centre for European Reform. – Policy briefing, 2004. – 6 р.
6. **Treaty of Lisbon** amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community//Official Journal. – С. 306. – 17 December 2007.
7. **Манжоло В., Шаповалова О.** Зміна тональності (зовнішня політика Франції через рік після обрання Президентом Ніколя Саркозі)/В. Манжоло, О. Шаповалова//Зовнішні справи. – 2008. – № 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uaforeignaffairs.com/article.html?id=127>.
8. **Valasek T.** France, NATO and European defence/T. Valasek. – London, Centre for European Reform. – Policy briefing, 2008. – 6 р.
9. **Securing Britain in an Age of Uncertainty: The Strategic Defence and Security Review.** Presented to Parliament by the Prime Minister by Command of Her Majesty. October 2010. – London: Published by TSO (The Stationery Office), 2010. – 77 р.
10. **UK-France Summit press conference.** Tuesday 2 November 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.number10.gov.uk/news/speeches-and-transcripts/2010/11/uk-france-summit-press-conference-56551>.